

Josef Kožíšek

* 6. 7. 1861, Lužany u Přeštic

† 6. 7. 1933, Úvaly u Prahy

Stálý styk s dětmi, jak jej přináší například povolání učitelské, je bezpochyby velkou výhodou pro každého, kdo píše nejen o dětech, ale i pro děti. Znalost jejich zálib a zájmů, rozhled po zásobě jejich představ a zkušeností, a zvláště rezonance jejich mluvy a způsob jejich vyjadřování: to vše ho provází při psaní, i když si toho snad ani neuvědomí, a stává se mu rádcem, korektorem a někdy i vůdcem.

Josef Kožíšek: Jak jsem začal psát pro děti, *Úhor 15, 1927, č. 1*

Ilustrace Václava Karla pro výbor z díla Josefa Kožíška *Ráno* (Praha, SNDK 1960)

V Úvalech u Prahy prožil posledních šest let svého života „pan řídící“ Josef Kožíšek, význačný teoretik i praktik prvopočáteční výuky čtení, tvůrce dodnes připomínaných invenčních čítanek pro obecnou školu a hlavně – oblíbený tvůrce literatury pro děti. Málokdo v Čechách dnes nezná aspoň jeho báseň *Polámal se mraveneček*.

Než se rodák z Lužan u Přeštic po svém penzionování roku 1927 rozhodl strávit léta odpočinku v městyši, který se postupně stával oblíbeným rekreačním místem Pražanů, prošel dlouhou dráhu praktického učitele v řadě působišť v Čechách i na Slovensku. Nejdříve, celých dvacet pět let, působil jako řídící učitel v Zápech u Brandýsa nad Labem. V nové Československé republice byl roku 1920 pověřen vedením literárního odboru Státního nakladatelství v Praze, instituce, která mj. pečovala též o vydávání kvalitní dětské četby. I nadále se však cítil být součástí českého učitelstva, vyslovoval se k důležitosti učitelského povolání – a například pro své Úvaly napsal text *Hymny úvalských škol*.

Kožíškova umělecká i pedagogická činnost vždy směřovala k rozvíjení vnímavosti a samostatnosti dětí, vedl je k otevřenosti vůči světu, zvědavosti, důvěře ve vlastní síly a schopnosti. To všechno podle něj mohla výrazně podpořit i vhodná četba, a to od nejrannějšího školního věku: dítě k ní měl motivovat také způsob, kterým se ve škole učilo číst. Díky vlastní didaktické úpravě Josefa Kožíška tak do výuky nejmenších žáků pronikla tzv. genetická metoda čtení, při níž (na rozdíl od tradičního slabikování podle tzv. metody analyticko-syntetické) začek hláskoval celé slovo, sestavené nejdříve jen z velkých hůlkových písmen a souběžně se učil poznávaná písmena psát. I dnes se této metodě, ke které často mimoděk a přirozeně směřuje řada dětí už v předškolním věku, přiznává značná motivační schopnost: dítě velmi brzy dovede číst krátké texty, posiluje se jeho chuť začít samostatně zaznamenávat vlastní nápady, tvořit... Metodu Kožíšek rozpracoval v proslulém slabikáři *Poupata* (poprvé 1913, ilustrace nejdříve Alois Mudruška, posléze Marie Fischerová-Kvěchová), o jehož všeobecné popularitě svědčí mj. fakt, že titul si později vypůjčil Bohumil Hrabal pro soubor svých „křehkých i rabiátských textů z let 1938–1952“. K podpoře čtenářství směřovaly též Kožíškovy další čítaneky z období první republiky: osmidílné *Ráno* (s Josefem Tímou), *Studánka*. Stejný cíl sledoval dospělým analfabetům určený *Velký čtenář* – také je dovedly povzbuzovat brzké praktické výsledky Kožíškovy výukové metody při získávání základní gramotnosti.

Konkrétní obraznost, obsahově přístupný text, rým a výrazný rytmus, někdy připomínající folklorní říkadlo, jsou příznačné i pro Kožíškovu uměleckou tvorbu pro děti. Ta od poloviny 80. let 19. století pronikala do dětských časopisů a postupně se rozrostla do více než desítky knížek. K neznámějším patřily *Doma i na sluníčku* (1890), *Oku i srděčku* (1891), *Jiskry a plamínky* (1893), *S andálky a motýlky* (1894), *Chudobky u cest* (1901), *Radovánky* (1928). Autor tu často mísil básně s krátkými prózami, aby malého čtenáře co nejvíce zaujal. Do sbírky *Pozdravy domů a z domova* (1898) však komponoval i delší, kritikou velmi ceněnou povídku *Děti z boudy*.

Josef Kožíšek byl jedním z prvních autorů, který cele pochopil dosah poznání renomovaného básníka Josefa Václava Sládka, že v poezii pro nejmenší děti musí spisovatel umět pohlédnout na svět jejich očima – je také všeobecně považován za Sládkova důstojného následovníka. Řada jeho básní a říkadla zlidověla a (často zhudebněná) koluje mezi dětmi dodnes.

PhDr. Věra Brožová

Báseň *Polámal se mraveneček* jako leporelo s ilustracemi Ondřeje Sekory (Praha, SNDK 1964)

Obálka prvního vydání Kožíškovy *Poupat* od Aloise Mudrušky

Z proslulého slabikáře *Poupata*

Vydání Kožíškovy veršované pohádky *Krakonošův dar* v pražském nakladatelství A. B. Cerný (1923)

První vydání jednoho z neznámějších souborů básní a próz Josefa Kožíška *Pozdravy domů a z domova* (Praha, nakladem Dědictví Komenského 1898)

Obrazový materiál pochází z fondů Literárního archivu Památníku národního písemnictví a Národního pedagogického muzea a knihovny Jana Amose Komenského (sbírka V. F. Suka).
Zřizovatelé: Národní muzeum – Maticе česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s Městským úřadem v Úvalech – říjen 2012
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Maticе česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, maticе_ceska@nm.cz